

Fra voldtægtsoffer til akademisk pionér

Anna Hude (1858-1934)

Familien Hude

Annas forældre hed Sophus Valdemar von der Hude og Johanne Tullinius. De var blevet gift i 1856, efter at han var blevet færdig som jurist og havde fået sit første embede. I 1862 slog familien sig ned i Roskilde, hvor faderen ernærede sig som prokurator (datidens sagførertitel). De havde to børn, Anna og Karl. Siden kom der 3 børn til, en datter Johanne og sønnerne Kristian og Sven. Med til familien hørte også en gammel bedstemor. Det fremgår af skatteligningerne, at familien flyttede noget rundt i Roskilde, efterhånden som den voksede, men familien holdt sig altid i bymidten: Skomagergade, Ringstedgade og Algade. Hjemmet var holdt i bedste klunkestil med utallige nipsgenstande og mange billeder på væggene. Farvetonen i dagligstuen var lidt dyster med mørke møbler og tapeter i tidens stil. De fine petroleumslamper

Karikatur af Anna Hude (udsnit). "Klods Hans" 12/8 1906.

Anna Hudes forældre: Prokurator Sophus Valdemar Hude og hustru Johanne. Ukendt fotograf ca. 1895. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

og temaskinen fuldendte hjemmets solide borgerlige præg, uden at der var tale om et velhaverhjem. Skatteligningsbogen afslører, at husfaderen tjente en del over gennemsnittet, men han kom langt fra på højde med byens rige folk, de store købmænd.

Derfor måtte familien sørge for, at pengene blev givet fornuftigt ud – sønnerne skulle nemlig holdes til bogen. Og det var dyrt, når tre sønner skulle have lange akademiske uddannelser på en tid, hvor der ikke var noget, der hed Statens Uddannelsesstøtte. Med pigerne stillede det sig anderledes. De fik den traditionelle pigeopdragelse. Anna gik som borgerskabets døtre i "flinkeskolen" hjemme hos mor og blev belært om at opføre sig pænt og imødekommende uden nogen sinde at lægge sig ud med folk. På et punkt fik hun absolut intet at vide, nemlig med hensyn til det seksuelle. Heller ikke i skolen fik hun noget at vide. Pastor Tolstrup, der konfirmerede hende, har siden beskrevet hende som en alvorlig pige, som det var svært at slå et smil af.¹⁾ Efter konfirmationen blev hun sendt til Fyn som privatlærerinde, men det blev en fiasko. Hun fik hjemve og måtte tilbage til barndomshjemmet. Det var trods alt for tidligt at sende hende ud i verden.

Familien Hudes dagligstue, Ringstedgade 4. Annas barndomshjem var holdt i tidens traditionelle klunkestil. Foto 1880'erne. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

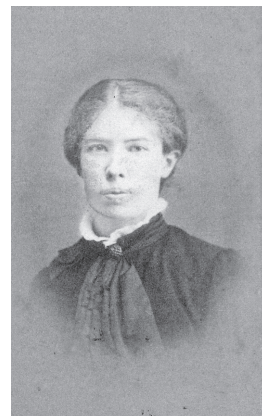
Annas læselyst

Anna ville meget gerne læse videre. Hendes bror Karl gik på Roskilde Katedralskole og skulle have en studentereksamen. Netop i 1875 blev der åbnet op for, at kvinder kunne få lov til at tage en studentereksamen og blive optaget på universitetet. Det blev hurtigt Annas mål at tage en studentereksamen, men det kunne der ikke være tale om i familien Hude. I stedet fik hun som 18-årig lov til at blive optaget på Femmers Skole i København til uddannelse af lærerinder i borger- og almueskolen. Hun tog en fin eksamen i 1877 og nåede at have et par korte ansættelsesforhold i København og Roskilde. Men hun magtede ikke rigtigt at undervise. Det gav hende desuden samvittighedskvaler at skulle undervise piger i kristendom, når hun selv havde mistet sin barnetro, som hun siden forklarede pastor Tolstrup.²⁾

Hun havde altid været meget videbegærlig, og hun fik nu den idé, at hun ville studere på universitetet, men det krævede den eftertragtede studentereksamen. Hendes far hverken kunne eller ville støtte hende økonomisk. I stedet opnåede hun via pastor Tolstrup et lille legat og fri undervisning hos Ludvig Trier, der førte unge mennesker - også unge kvinder - op til studentereksamen. Ved siden af kunne hun så tjene lidt ved undervisning. Hun flyttede samtidig ind hos sin morbror i København, så hun sparede huslejen. Hendes plan var at tage studentereksamen på to år, selv om alle frarådede hende at tage det så hurtigt, men hun var nødt til at se på omkostningerne. Hun blev hurtigt utilfreds med sin lærer, som ikke ville gå så hurtigt frem. I stedet meldte hun sig til frk. Natalie Zahles studenterkursus for unge kvinder. Her bestod hun 1. del af studentereksamen med meget høje karakterer i sommeren 1879.

Katastrofen

Tilsyneladende gik alt efter planen, men der var sket noget i mellemtiden, som kunne bringe enhver ung pige ud af kurs. I marts måned samme år havde hun været forkølet, og hendes tante havde derfor tilkaldt huslægen, den ældre doktor Carl Leerbech. Han følte sig foranlediget til at undersøge hendes kønsorganer og endte med at kysse hende, altså en grov seksuel krænkelse. Hun blev meget bestyrtet, og da han kom tilbage næste dag, udbad hun sig en forklaring. Hen over sommeren mødtes de flere gange, hvor Anna krævede en forklaring, og Leerbech holdt hende hen med snak. Han trængte også ind på hende igen. Alligevel fremturede Anna

Anna Hude som ung. Udsnit af kollage med hele familien Hude. Ukendt fotograf ca. 1885. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Læge Carl Leerbech.
Foto ca. 1875. Roskilde
lokalhistoriske Arkiv.

i sin iver for at få en forklaring og aftalte med lægen, at de skulle mødes på et for hende totalt ukendt sted ude i byen. Mødet fandt sted på den obskure adresse Fiolstræde 38. Her lå et bordel, hvor Leerbech plejede at komme, men det vidste Anna intet om og mødte derfor villigt op. Leerbech stod i døren og førte hende hastigt op i en lejlighed, hvor han hjemmavant ledte hende ind i et værelse, låste døren og voldtog hende. Trods hendes skrig var der ingen i lejligheden, der forsøgte at hjælpe hende.

Efter denne forfærdelige oplevelse tænkte hun på at begå selvmord, men endte med at tage på sommerferie hos sin familie i Roskilde. Foreløbig fortalte hun ikke nogen om det passerede. Efter ferien tog hun tilbage til København for at tage anden del af sin studentereksamen. I det lille København kunne hun ikke undgå igen og igen at støde på Leerbech, der blev ved med sine tilnærmelser. Efterhånden kunne hun ikke tage sig sammen til sine studier og måtte opgive at blive student sommeren 1880. Hun tænkte igen på selvmord og prøvede at tage en overdosis chloral (sove medicin), men hun sov bare en dag ekstra.

Til sidst fik hun den idé at slå Leerbech ihjel. Dengang var der ikke krav om våbentilladelse, og det var ganske let at skaffe sig en revolver hos en isenkræmmer. Hun fik en kort instruktion af isenkræmmerens lærling. Omkring klokken 17 samme dag, den 18. juni, opsøgte hun Leerbech, da han som sædvanlig ville gå ud på sygebesøg. Så snart han trådte ud af sin dør, stod hun parat og affyrede to skud. Kilden til de detaljerede oplysninger om hændelsesforløbet er de politirapporter, der siden blev optaget.³⁾ Efter at skuddene var faldet, kom der hurtigt en politibetjent til stede, som blev sat ind i sagen af omkringstående vidner. Anna blev derpå ført til politistationen.

Leerbech blev faktisk ramt af begge skud, men han var ikke mere medtaget, end at han kunne tage flugten. Han blev kort efter fundet af en anden betjent og ført til afhøring. Da doktoren havde forklaret sin version af sagen: at det var en forsmået elskerindes hævn, fik han lov at gå. Men så snart Anna havde fortalt om voldtægten, blev Leerbech afhentet af politiet til nye forhør. Han fastholdt sin forklaring. I løbet af natten begik han imidlertid selvmord ved at hænge sig i sine bukseseler. Da sagen blev kendt, kom der gang i avis-skriverierne og ikke mindst i produktionen af skillingsviser, datidens skandalepresse. Sympatien var helt på Annas side, ikke mindst da det viste sig, at Leerbech havde været nærgående over for mange andre kvindelige patienter.

Den nyeste om
Damen, der skød paa Doktoren.

Forsideillustration fra
skillingsvisen om Annas
hævn over doktor
Leerbech. Strandbergs
Forlag 1880.

Efter at have siddet fængslet i knap en måned blev Anna løsladt og tog til Roskilde, hvor hun fejrede sin 22 års fødselsdag og søgte at komme til hægterne igen. Her blev hun indtil domsafsigelsen den 6. november 1880. Hele sagen var naturligvis en mediebegivenhed i det lille København, hvor der ikke skete så meget. I Roskilde var aviserne derimod så taktfulde ikke at nævne hendes navn, men omtale hende som "den unge Dame", men alle i byen var naturligvis klar over hendes identitet. Anna fik en dom på 1 års fængsel, som hun straks begyndte at afsone.⁴⁾ Man skulle nu synes, at Annas

Forsideillustration fra skillingsvise om Annas fængselsdom. Strandbergs Forlag 1880.

liv var forspildt, men sådan kom det på forunderlig vis ikke til at gå. For hun havde en indre styrke, som man ikke skulle have tiltroet hende, og desuden det held at have en familie, der støttede hende, og ikke mindst en far, der var sagfører.

Tilbage til studierne

Den 24. marts 1893 var Anna atter genstand for en medieinteresse ud over det sædvanlige. Den dag forsvarede hun sin doktordisputats ved Københavns Universitet som den første kvinde. Auditoriet var propfuld af tilhørere, så flere besvimelede og måtte bæres ud. Disputatsen havde titlen "Danehoffet og dets plads i Danmarks Statsforfatning". Man fulgte de sædvanlige akademiske ritualer. Første opponent var professor Steenstrup, som tog vel imod disputatsen. Det samme gjorde opponent ex auditorio Hans Olrik. Diskussionen foregik i al venskabelighed. Efter en pause var det professor Erslevs tur til at opponere, men også fra hans side lød der næsten kun lovord. Siden fik disputatsen fine anmeldelser i dagspressen.⁵⁾

Men hvordan var Anna nået så langt siden sit fængselsophold? Hun blev benådet i april 1881 og opsøgte straks Natalie Zahle for at komme i gang med de afbrudte studier. Det lykkedes hende også at få en række små legater, blandt andet fra "Dansk Kvindesamfund," så hun kunne få sin studentereksamen. Januar 1882 bestod hun sproglig-historisk studentereksamen med flotte karakterer. Det havde nu været hendes plan at studere sprog, men det blev hun frarådet, da hun næppe ville kunne få en stilling som gymnasielærer efter at have begået et drabsforsøg og siden siddet i fængsel for denne gerning. Hun valgte derfor at studere historie. Hun fik atter legater - både fra Kultusministeriet og "Dansk Kvindesamfund." De første år læste hun på egen hånd under professor Edvard Holm, men fra efteråret 1883 begyndte hun at deltage i undervisningen på universitetet.

Faget historie fik tilført nyt blod i disse år med ansættelsen af professor Johannes Steenstrup i 1882 og professor Kristian Erslev i 1883. Den sidste indførte en øvelses- og diskussionspræget undervisningsform, hvor studenterne blev mere aktivt inddraget, ligesom han indførte kildekritiske studier. Ofte kan det være en hel detektivopgave at udforske en historisk begivenhed, der har fundet sted for flere århundreder siden, og hvor der kun er få og mangelfulde kilder tilbage, som måske ikke stemmer overens.

Anna blev meget betaget af den 30-årige professor Kri-

Professor Kristian Erslev, som Anna traf under sit historiestudium og forelskede sig i. Fotograf Valdemar Schou ca. 1880.

stian Erslev, men han var allerede gift, da hun lærte ham at kende. De mødtes ikke kun i undervisningstimerne, men professoren inddrog også Anna i arbejdet med at læse korrektur på udgivelsen af "Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadet og Stændermødernes Historie i Kristian IVs Tid". Det gav hende en tiltrængt indtægt og en arkivalisk uddannelse, som siden kom hende til gode. Erslev skrev i forordet, at hun udførte arbejdet med "Flid og Omhu" og "en stedse voxende Kyndighed". I januar 1887 bestod hun skoleembedseksamen med historie som hovedfag samt engelsk og det obligatoriske latin som bifag.

*Anna Hude på cykel.
Efter løsladelsen fra
fængslet var der fuld
fart på studierne igen.
Ukendt fotograf. U. å.
Roskilde lokallhistoriske
Arkiv.*

Hun blev nu medarbejder ved udgivelsen af den store for-tegnelse over Danmarks breve fra middelalderen med udtog af de breve, der aldrig var blevet udgivne, det såkaldte "Re-pertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis". Udgi-veren var det nystiftede "Selskabet til Udgivelse af Kilder til dansk Historie". Den endelige redaktion af materialet tog Erslev sig af. Ved siden af udgivelserne arbejdede hun på be-svarelsen af universitetets prisopgave med titlen: "En Frem-stilling og Kritik af de nyere Opfattelser af Spørgsmaalet om Lensvæsenets Opkomst". I foråret 1888 fik hun guldmedalje for sin besvarelse.

Første kvindelige arkivar

I 1889 reorganiseredes statens arkivvæsen. Der blev oprettet et rigsarkiv og tre landsarkiver. I den forbindelse oprettedes nogle assistentstillinger. Rigsarkivar A. D. Jørgensen indstil-lede Anna Hude til en stilling på rigsarkivet som den bedst kvalificerede ud af 29 ansøgere. Hun blev ansat i foråret 1889, men dels fik hun ikke assistenttitlen og dels fik hun 200 kr. mindre om året end sine mandlige kolleger. Allerede næste efterår sagde hun sin stilling op med begrundelsen nervøsi-tet. ⁶⁾ En anden årsag kunne være kærestesorg. I sommeren 1888 havde hun været i Norge på sommerferie med en ven-inde. Her havde hun mødt Erslev. Senere breve kunne tyde på, at de havde haft et nært forhold til hinanden her, og at det havde givet Anna forhåbninger om, at han ville lade sig skille og gifte sig med hende i stedet. Men vel hjemme igen gjorde Erslev sin kone gravid og opgav alt om en skilsmisse. Der gik dog ikke skår i Annas kærlighed af den grund.

Arbejds-mæssigt fik hun igen en assistentstilling på rigsar-kivet, denne gang med ret til at bære titlen, men lønmæssigt lå hun stadig forholdsmæssigt under sine mandlige kolleger. Trods kun fire timers arbejdsdag og en måneds ferie havde hun påfaldende mange sygedage, undtagen i en 13 måne-ders periode, hvor hun var udlånt til landsarkivet. Her havde hun ikke en eneste sygedag! Da hun kom tilbage til rigsarki-vet i 1905, søgte hun sygeorlov begrundet med dårlige ner-ver. Hendes chef, den nytiltrådte rigsarkivar Secher, mente, at der var tale om hysteri og "*Utilbøjelighed til at underordne sig den kontormæssige Disciplin*". ⁷⁾ Trods hans indvendinger fik hun bevilget tre måneders orlov, siden forlænget med et halvt år. Anna var heller ikke mere syg, end at hun kunne deltage i kvindesagsarbejde, hvilket Secher naturligvis an-førte.

Kvindesagen

Januar 1905 var Anna Hude blevet valgt til formand for den nystiftede "Politisk Kvindeforening".⁸⁾ Hun var blevet kvindepolitisk vakt sommeren før, da det internationale kvinderåd holdt konference i Berlin. Her stiftedes "Den internationale Kvindestemmerets Alliance". Der var allerede flere foreninger herhjemme, der havde kvinders rettigheder i samfundet på programmet. Den ene var den allerede nævnte "Dansk Kvindesamfund", som havde støttet Anna Hude økonomisk under studierne. Hun var naturligvis også medlem af denne forening. Endvidere var der "Valgretsudvalget", der arbejdede for kvinders stemmeret, og "Dansk Kvinderaad". Også "Politisk Kvindeforening" arbejdede for kvindernes stemmeret, i første omgang ved kommunevalg. De mange kvindeforeninger kunne ikke enes om en fælles front i kravet om valgret for

Karikatur af Anna Hude (med sort hår) som kvindesagsforkæmper i anledning af "Den internationale Kvindestemmerets Alliances" møde i København i 1906. "Klods Hans" 12. august 1906.

alle kvinder, ikke bare for ugifte, skattebetalende frøkener. I sommeren 1906 skulle "Den internationale Kvindestemmerets Alliance" holde møde i København. De forskellige danske kvindeforeninger søgte nu at enes om en sammenlægning, men uden held. Men de kunne dog godt enes om afvikling af det internationale arrangement.⁹⁾ I den forbindelse bragtes en række karikaturer i det satiriske blad "Klods Hans". Blandt disse karikaturer finder vi også Anna Hude. Efter det internationale møde kom hun til den konklusion, at det ville være nødvendigt at oprette valgretsforeninger over hele landet. Derfor tog "Politisk Kvindeforening" navneforandring til "Københavns Valgretsforening". Kort efter gik Anna Hude af som formand, men blev siddende i bestyrelsen. Efter at kvinderne havde opnået kommunal valgret i 1908, trak Anna sig ud af kvindesagsarbejdet. I 1915 fik kvinderne ligeledes valgret til rigsdagen.

Giftermål og spiritisme

Anna havde hele livet et nært forhold til sin familie. Hun var især knyttet til broderen, fotograf Kristian Hude, der lige som hun selv var lidt af en outsider i den ellers så pæne og veltilpassede familie, hvor de andre søskende gjorde, som det forventedes af dem. Hun kom derfor jævnligt til Roskilde, også efter forældrenes død, for at besøge Kristian i hans lille hvide hus i Klostervang 21.

Med Annas forhold til Kristian Erslev gik det sådan, at han omsider, da den mindste søn var blevet voksen, tog sig sammen til at blive skilt fra sin kone i 1908. Nu blev Anna og Kristian omsider lovformeligt forlovede. Anna var da 51 år gammel, og han næsten 57 år. Breve viser, hvor forelskede de var i hinanden. De havde i alle årene holdt forbindelsen ved lige, og den 1. juli 1910 blev de gift. Anna holdt op med at arbejde, da det var næsten utænkeligt, at en gift kvinde udøvede et erhverv. I sine sidste år kastede Anna sig ivrigt over spiritismen. Hun besøgte berømte medier og arbejdede seriøst med emnet. Resultatet var en bog, som hun skrev på engelsk med titlen "The Evidence for Communication with the Dead". Hun fik bogen udsendt på et engelsk forlag, men kun ved at "Carlsbergfondet" garanterede for et evt. underskud. Erslev var i parentes bemærket formand for dette fond. Han nærrede godt nok ingen interesse for det okkulte, men ville godt støtte sin kone. Anna var således vendt tilbage til det religiøse, som hun siden ungdommen havde vendt ryggen. Kristian Erslev døde i 1930, Anna Hude, eller Anna Erslev, som hun kaldte sig efter giftermålet, døde den 9. august 1934.

Anna Hude mellem brødrene Kristian og Karl Hude, forrest nevøen Carl, i haven Klostervang 21, Roskilde, under et familiebesøg. Amatørfoto ca. 1910. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Noter:

- 1) Pastor Carl Tholstrups brev.
- 2) Se note 1).
- 3) Sagsakterne i Kriminal- og Politiretten.
- 4) Referat af dom i Roskilde Avis 9/11 1880.
- 5) Disputats omtalt i nekrolog. Roskilde Tidende 11/8 1934.
- 6) Arkivvæsenets personalesager.
- 7) Se note 6).
- 8) Politiken 14/2 1905 og Roskilde Tidende 11/8 1934 (nekrolog).
- 9) Politiken 17/8 og 21/8 1906.

Kilder og litteratur:

Anna Hudes levnedbeskrivelse er inspireret af Jens Chr. Manniches bog om denne kvindelige pioner inden for den akademiske verden. Endvidere er diverse aviser og sagsakter anvendt.

Arkivvæsenets Arkiv. Personalesager. Anna Hude. J. nr. 416. Statens Arkiver.

Fotograf Hudes billedsamling. Ca. 1894-1920. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Københavns Kriminal- og Politiret. 3. Kriminalkammer. Forhørsprotokol 1845-1919. (Nr. 102-104. Heri ligger et brev fra pastor Carl Tolstrup om Anna Hude dateret den 24. juni 1880). Statens arkiver.

Københavns Kriminal- og Politiret. 3. Kriminalkammer. Behandlede sager 1846-1910. Statens Arkiver.

Skatteligning for Roskilde Kommune. Roskilde 1864 og 1883-1939. Roskilde lokalhistorisk Arkiv.

Skillingsviser om Anna Hude. Strandbergs Forlag 1880. Dansk Folke-mindesamling.

Christiansen, Niels A.: Kristian Erslev 28. december 1852 – 20. juni 1930. Holbæk Amtstidende. Den 21. juni 1930.

Hude, Anna: Vejen jeg gik. København 1920.

Manniche, Jens Chr.: Damen der skød på doktoren. Gad. København 1993.

Manniche, Jens Chr.: Anna Hude (1858-1934). Dansk kvindebiografisk leksikon. Digital udgave. Copyright 2003. KVINFO.

Tønnesen, Eva: Med fotograf Hude gennem det gamle Roskilde. Roskilde 1989.

Åh Dagmar, åh Dagmar: Tre dusin skillingsviser om København, kærlighed og kriminalitet. Udgivet af Thomas Thomsen. 2004.